

Є. В. МАХНО,
С. Н. БРАТЧЕНКО

**Пастове намисто
з катакомбного поховання
на Компанійцівському могильнику**

Під час розкопок Компанійцівського могильника черняхівської культури виявлено 19 поховань доби пізньої бронзи. Одне поховання катакомбної культури, розкопане в 1964 р. на південний захід від них, майже під східною полою великого кургану, що височить на площі могильника¹.

Це поховання (згідно з польовою нумерацією № 261 б) залягало на глибині 2,80 м від сучасного рівня. Точно визначити форму верхньої частини ями не вдалося, оскільки майже до глибини 2,45 м вона зруйнована трьома похованнями черняхівської культури (№ 172, 261, 261 а).

Результати розистки, проте, дають підставу схилитися скоріше до думки, що могильна яма, очевидно, не була катакомбною. Вона викопана в чистому світло-сірому піску і заповнена піском. Перші, не зовсім виразні її ознаки простежені лише на глибині 0,90 м. На цій глибині яма мала форму, близьку до неправильного чотирикутника з дуже заокругленими кутами (2,90×2,20—2,40 м), орієнтованого по лінії схід—захід, або вірніше, не зовсім правильного овала розмірами 3,10×2,30 м, витягнутого на південний схід—північний захід (рис. 1). Стінки ями поступово звужувалися донизу, крім того, з південного і східного боків були помітні невеликі виступи висотою до 0,30 м, подібні до східців, шириною близько 0,20—0,30 м. В західній частині на 1 м вище дна (очевидно, на такому ж виступі) лежали разом нижня щелепа і зуби, а на другому — кістки ніг молодого бика (за визначенням Н. Г. Белан). Площа дна могильної ями (на глибині 2,80 м) мала форму не зовсім правильного овала, орієнтованого з південного сходу на північний захід (довжиною 2,20 м, шириною 1,85 м).

На дні в центрі ями лежав на правому боці скорчений кістяк дорослої людини, головою на південний схід. Плечова кістка лівої руки поверх ребер була майже притиснута до нижньої щелепи, а кисть торкалася правої сторони тазових кісток. Права рука дещо відведена вбік, так що її ліктева і променева кістки йшли майже паралельно до хребців, а кисть лежала поруч з кистю лівої руки. Ноги були зігнуті під гострим кутом в колінах і повернуті в правий бік, причому кістки правої дещо виступали наперед, а лівої розміщувались за ними; обидві ступні сходились під кутом в пальцях. Череп з міцно затиснутими щелепами лежав на правому боці (рис. 1).

Тонкий шар сажі покривав всю площу дна ями, а також кістяк; поблизу тим'яних кісток черепа збереглися залишки частково спаленої дерев'яної плахи (розміри 0,88×0,11—0,10 м). Біля п'ятки лівої ноги була добре помітна пляма вохри розмірами 0,20×0,10—0,12 м. На долівці ями, поблизу потиличної кістки черепа знайдено уламок крем'яного відщепи, ретушованого з одного боку (розміри 4×3,5×1 см), а біля колінної чашечки правої ноги стояла ліпна посудина типу глибокої миски із загнутими до середини вінцями, короткими плічками, конічною нижньою частиною і широким плоским дном. Висота її — 7 см, діаметр вінець — 13 см, бочка — 16 см, дна — 11 см. Поверхня миски сірого кольору з чер-

вонуватими плямами, з внутрішнього боку шорстка, з дрібними подряпинами, зовні заглажена. В глині є домішки дрібного піску (рис. 2).

Тулуб миски орнаментовано. Край вінець оздоблено відрізками хвилеподібних відбитків перевитого шнура та нігтьових вдавлень, які тричі чергуються один через один. На зламі бочка симетрично, також через один, розташовано по три потрійних і три подвійних соскоподібних

наліпи (два з них — один серед потрійних і один серед подвійних відламані в давнину). Плічка оперізані двома концентричними рядами відбитків шнура. Чотири відрізки третього ряду тягнуться на зламі бочка поміж п'ятьма групами наліпів. Шоста група наліпів розташована між двома неорнаментованими відрізками. Нижня частина миски суцільно орнаментована дев'ятьма «ялинками» з прокреслених вертикальних ліній і навскісних щодо них шнурових «гілок»*.

Найважливішою знахідкою в похованні було дрібне пастове намисто. Воно прикрашало верхню частину грудей і обидві руки небіжчика. Залишки від двох низок цього намиста знайдено під щелепою на місці шийних хребців. Один разок був на кисті лівої руки. Виразні сліди від подібного разка були помітні на правій руці трохи вище

кисті. Проте під час розчистки складалося враження, що тут йдеться скоріше не про намисто, а про разок дуже дрібних гостроверхніх черепашок, які перетворилися на мініатюрні шматочки вапнякової маси.

Намисто, що супроводжувало небіжчика, дуже погано збереглося. Вдалося зібрати лише незначну його частину. Серед збережених є намистини, виготовлені з пасти зеленкуватого кольору (рис. 3.1) та білого з кремовим забарвленням (рис. 3.2 — 6). До їх складу входили три еліпсоподібних намистини, дві сегментоподібних, три короткоциліндричних, чотири біконічних, дві спарених вузлуватих, які дещо нагадують сегментоподібні типи, шість цілих та два уламки з двома ріжками на циліндричному корпусі. З великою мірою вірогідності можна стверджувати, що згадане намисто, яке справляло враження мініатюрних черепашок, насправді складалося з намистин на циліндричному корпусі з двома ріжками. Отже, в похованні їх кількість, можна думати, була досить значна.

* Вісюю однієї ялинки була смуга з потрійних ліній і прокреслених між двома з них шістьма косими лініями. Привертає увагу, між іншим, те, що кожен з орнаментальних мотивів, виступаючи в парних елементах, повторюється звичайно тричі, і переважна більшість ялинок має по шість «гілок» з кожного боку.

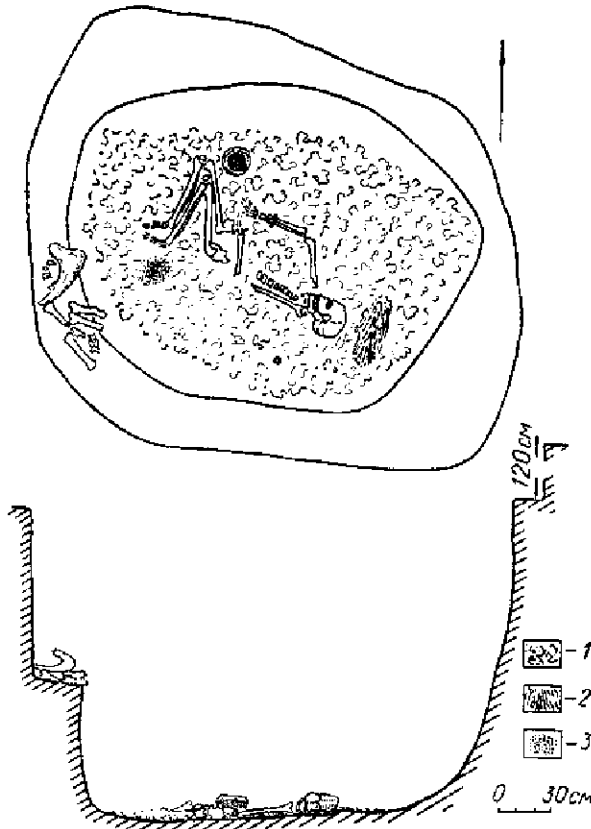

Рис. 1. План та розріз поховання.
1 — шар сажі; 2 — обгоріле дерево; 3 — вохра.

Поховальний обряд та посуд з хут. Компанійці свідчать про його належність до пізньокатакомбного часу, ймовірно, до мало дослідженої катакомбної групи Середньої Наддніпряниці та Полтавщини. Ця група, яка межує з середньодніпровською культурою, за формою посуду з комірцями та характерною орнаментациєю з «паркетних» і вертикально-ялинкових візерунків дещо наближається до лісостепових середньодніпровських та середньодонських (харківсько-воронезьких) пам'яток.

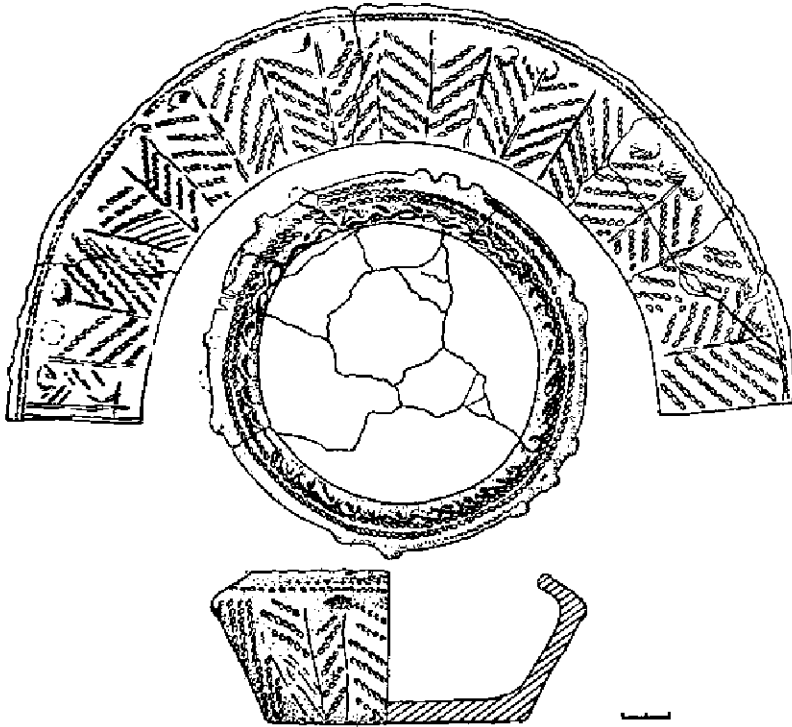

Рис. 2. Орнаментована миска з поховання.

Миска з поховання має саме таку вертикально-ялинкову схему орнаменту. В південних степових катакомбних групах такі візерунки на посуді відсутні.

Хоча за браком досліджень поховальних пам'яток на Середній Наддніпряниці та Полтавщині не можна навести аналогій описаній посудині, зазначимо, що миски як форма посуду набувають значного поширення в пізньокатакомбний час, зокрема в нижньодніпровській групі². Відомі вона також у донецькій катакомбній групі та середньодніпровській культурі³.

Техніка виконання орнаменту на мисці з хут. Компанійці (поєднання шнурового стилю з прокресленим та наліпним, що характерно для пізньокатакомбних пам'яток) засвідчує її пізній вік. З другого боку, спорідненість за композицією візерунку та почасти технікою його виконання наближає її до багатоваликового посуду однойменної баб'яцької культури. Ялинковий мотив особливо поширений на багатоваликовому посуді, відомий він, зокрема, й на мисках⁴.

Отже, поховання з хут. Компанійці можна датувати заключним періодом пізньокатакомбного часу. Очевидно, його слід розглядати в ряду перехідних пам'яток, що сполучають в собі риси катакомбної культури та культури багатоваликової кераміки.

Дуже важливою складовою частиною поховального інвентаря є намісто зі склоподібної маси. Саме воно через надзвичайну рідкість по-

дібного роду знахідок та в зв'язку з його значенням для хронології надає особливої цінності комплексу з хут. Компанійці.

Досі на Україні було лише чотири знахідки намиста. Вони виявлені у двох катакомбних похованнях з Донеччини, нижньому житлі поселення Бабіне III та у впускному похованні підкарпатської культури поблизу хут. Ковпець на Львівщині⁵. Останнім часом виявлено ще кілька комплексів з пізньокатакомбними похованнями: три з околиць м. Ворошиловграда⁶, один з с. Любимівки на Херсонщині та один з Нижньої Донщини (м. Новочеркаськ)⁷.

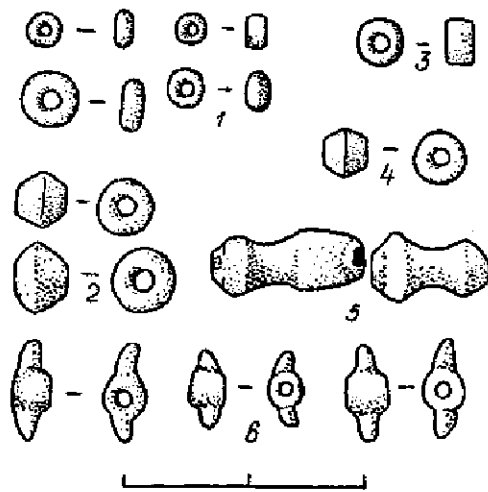

Рис. 3. Зразки намиста (1—6).

Знахідки намиста відомі й в середньодніпровській культурі пізнього періоду (с. Стрелиця в Білорусії)⁸. З усіх цих нечисленних знахідок виділяються лише дві, за формою намистин майже аналогічні компанійцівським. Вони походять з поселення Бабіне III (нижнє житло) та поховання з Любимівки і містять однакові для обох пам'яток типи намистин:

прості циліндричні, дворіжкові (у похованні з Любимівки були ще й біконічні та еліпсоподібні). Відсутні на них лише спарені вузлуваті зразки. Колір намиста з Любимівки такий самий, як і компанійцівського. Зразки з Бабіне III мають голубу полив'яну масу з блискучою поверхнею (фаянс).

Серед намиста з цих трьох наддніпрянських пам'яток на особливу увагу заслуговують дворіжкові та вузлуваті типи. Прості намистини, циліндричні та еліпсоподібні побутують досить широко, як територіально, так і хронологічно. Біконічні з'являються, мабуть, лише під час середньої бронзи і, певно, імітують поширені тоді відповідні металеві прикраси.

Знахідки намиста зі склоподібної пасти чи фаянсу досить численні в культурах доби бронзи в Західній Європі, в тому числі й на сусідніх територіях (Угорщина, Чехословаччина, Польща). Проте серед них немає дворіжкових типів. Натомість тут відоме так зване сегментоване намисто. Саме до нього наближаються дві вузлуваті намистини з Компанійців, незважаючи на деяку їх відмінність — більшу відстань між ланками-сегментами.

Другою відомою областю поширення пастового намиста є Кавказ. Саме тут, зокрема на Північному Кавказі, набуло розповсюдження характерне намисто з виступами. Воно знайдене у впускному похованні Нальчикського могильника, могильника Верхня Рутха, в курганах поблизу ст. Манас, с. Міатли, м. Елісти⁹. Є такі знахідки і в похованнях із ст. Суворовської, Тріалетських хурганів Грузії, в дольмені з Чила-Кен (Перський Талиш) та в інших пам'ятках¹⁰. Серед виявлених тут зразків виділяються намистини у вигляді довгих чи коротких трубочок з багатьма виступами — бородавками («бородавчате» намисто) та короткі циліндрики з трьома ріжками («ріжкове»). Подібне «бородавчате» намисто походить з трьох згадуваних поховань в околицях м. Ворошиловграда та поховання поблизу м. Новочеркаська. Але серед численних північнокавказьких, закавказьких, а також донецько-донських пастових (чи фаянсових) прикрас, де є разки, що налічують до 1000 намистин, зовсім немає дворіжкових типів, характерних для трьох наддніпрянських знахідок. Проте наддніпрянське намисто все-таки близьке до зразків

кавказько-донського ареалу, де оздоблення речей в рельєфному стилі (зокрема й виступами) широко застосовувалось, особливо на металевих прикрасах, серед яких трапляється і намисто, за формою аналогічне пастовому¹¹. Значна роль Кавказу у міжкультурних відносинах Південно-Східної Європи підтверджує цю думку.

Щодо сегментованого намиста, то воно на Північному Кавказі, певно, не мало поширення. Нам відомі лише дві знахідки з Бамутського могильника¹² та з кургану ст. Суворовської. У складі останнього комплексу разом з «бородавчастим» намистом були й намистини, подібні до сегментованих вузлуватих різновидів з поховання хут. Компанійці.

Питання про центр виробництва пастового чи фаянсового намиста та його хронологію ще недавно здавалося остаточно з'ясованим. Зараз є факти, що потребують перегляду усталених поглядів та проведення нових досліджень. Як відомо, ще в 30-х роках Х. Кюн, Х. Бек, Л. Томас і Г. Чальд¹³ визнали єгипетське походження пастового намиста в Європі і визначили його дату в межах XV—XIII ст. до н. е. До цього ж датування приєднався і І. Стоун, який виділив передньоазійський та мікенський центри виробництва намиста¹⁴. Але останнім часом з'ясувалося, що намисто, зокрема сегментованих типів, відоме ще за часів ранньої бронзи (AI, за Р. Рейнеке, з 1800 р. до н. е.) в ранньоупетицьких нітрианських, межоновницьких пам'ятках, культурі Перьямош та ін.¹⁵

Змінилися й погляди на імпортний характер намиста в Європі та його походження з Близького Сходу. Сенсаційним стало відкриття англійських дослідників, які прийшли до висновку про місцеве виробництво намиста на Британських островах ще за часів ранньої бронзи¹⁶.

Питання про поширення, хронологію та центри виробництва пастового намиста на території СРСР досі ще не розглядалися. Х. Кюн згадує лише один пункт з намистом на Донеччині, а І. Стоун та Л. Томас додають ще Нальчик. В той час, як зазначалося, знахідки таких прикрас досить численні на Кавказі, зокрема в Передкавказзі. Зараз з'ясовується, що намисто зі склоподібною пасти трапляється вже в ранньобронзових (за кавказькою періодизацією) пам'ятках Північного Кавказу другої половини III тисячоліття до н. е.¹⁷, тобто дещо пізніше, ніж в Передній Азії. За часів середньої бронзи воно має вже тут досить широке розповсюдження, як на це вказують численні поховальні комплекси¹⁸.

У цей період пастове намисто з'являється і на території України, що засвідчують зазначені знахідки з Донеччини та Наддніпрянщини, причому прості намистини було знайдено в двох похованнях (розкопки В. О. Городицова), які супроводжувалися посудом, типовим для донецької катакомбної культури її розвинутої фази. Решта знахідок, репрезентована бородавчастим, чотириріжковим (Донеччина) та дворіжковим (Наддніпрянщина) намистом, походить з пізньокатакомбних поховань та житла з поселення Бабине III. Останнє належить до початкового періоду формування культури багатоваликів кераміки*.

У визначенні абсолютної дати пастового, бородавчастого та ріжкового намиста можна спиратися лише на кавказькі пам'ятки. Триріжкові намистини входять до таких кавказьких комплексів, як поховання з Верхньої Рутхи та дольмен з Чила-Кен, що датуються часом близько середини II тисячоліття до н. е.¹⁹ Але знахідки їх, а також бородавчастих намистин у Тріалетських курганах 1, 3, 5, вказують на побутування

* За стратиграфією це житло більш давнє, ніж глинобитне приміщення та основний культурний шар, пов'язані з ним. Склад посуду нижнього житла дещо відрізняється від посуду основного шару. Крім уламків багатоваликів посудин, у ньому чимало фрагментів від горщиків з опуклими боками, з крихкої глини, без орнаменту або з поодинокими відбитками шнура, а також уламки посуду з щільної глини, що мають дощечку поверхню.

цих типів і в більш ранній час — XVII—XVI ст. до н. е.²⁰ Північнокавказькі поховання з металевими прикрасами з виступами, серед яких є аналогічні пастовому намисту, датуються другою чвертю II тисячоліття до н. е. Цю добу засвідчують і згадувані пізньокатакомбні комплекси з бородавчастим та пастовим намистом з Донеччини, які, безсумнівно, передують пам'яткам багатоваликівської кераміки та ранньозрубної культури.

Отже, на підставі цих дат, а також підвищення віку сегментованого намиста з середньоевропейських пам'яток (з 1800 р. до н. е.) та враховуючи культурно-хронологічну шкалу Півдня України, пастове бородавчасте і ріжкове намисто України та Донеччини слід відносити загалом до другої чверті II тисячоліття до н. е. На користь цієї дати свідчить і склад знахідок з поховання на хут. Компанійці, де разом з дворіжковими намистинами були й вузлуваті, які, незважаючи на певні відмінності, все таки тяжіють до сегментованих зразків, добре відомих у середньоевропейських культурах і менш поширених на Північному Кавказі й Україні.

Комплекс намиста з поховання хут. Компанійці належить до тих нечисленних матеріалів, які засвідчують культурні взаємини між населенням пізньокатакомбних пам'яток (а через них і північнокавказьких) і племенами культур бойової сокири лісової смуги Східної та Середньої Європи. Значення цих даних полягає в тому, що вони наближають нас до розкриття відомого паралелізму у розвитку культур, зокрема культур шнурової кераміки. З другого боку, заслуговує на увагу той факт, що ріжкові намистини з Компанійців, а також з Любимівки та Бабине III, хоч і тяжіють до кавказьких зразків, не є тотожними з ними (йдеться лише про схожість оздоблення ріжками). Ця обставина, враховуючи малу кількість знахідок намиста з Наддніпрянщини (лише три і всі дворіжкові) та порівняно велику для Кавказу (де відсутні дворіжкові типи), набуває винятково важливого значення. Вона свідчить про можливість місцевого наддніпрянського виробництва намиста зі склоподібної пасти, що цілком ймовірно з огляду на існування місцевих центрів виготовлення його у Західній Європі (на Британських островах це доведено) та на Кавказі*. Безумовно, для вирішення цього питання необхідні аналізи серій намиста з Наддніпрянщини, Донеччини і Кавказу.

* Про це може свідчити близькість пастового намиста до прикрас з бронзи, які, безсумнівно, виготовлялися на місці, а також чисельність його знахідок — трапляються разки до 1000 і більше намистин у похованні.

¹ *Махно Е. В.* Раскопки Компаньевского могильника. — В кн.: Археологические исследования на Украине в 1965—1966 гг., 1967, вып. 1, с. 160—161; *Михас Е. В., Шарфудінова І. М.* Могильник эпохи поздней бронзы поблизу хутора Компанійці на Дніпрі. — Археологія, 1972, вып. 6, с. 70.

² *Шапошнікова О. Г.* Про пам'ятки часу катакомбної культури в Степовому Придніпров'ї. — Археологія, 1968, т. 21, рис. 5, 1; 7, 1, 4.

³ *Братченко С. Н.* Багатошарове поселення Лівенцівка I на Нижньому Дону. — Археологія, 1969, т. 22, рис. 5, 9—16; *Артеменко И. И.* Племена Верхнего и Среднего Поднепровья в эпоху бронзы. М., 1967, рис. 8, 2.

⁴ *Березанская С. С.* Об одной из групп памятников средней бронзы на Украине. — СА, 1960, № 4, с. 26—41, рис. 10, 8.

⁵ *Городцов В. А.* Результаты археологических исследований в Изюмском уезде Харьковской губернии, 1901. — Труды XII АС, т. 1. М., 1905, с. 46—276 (Кам'янка, к. 5, пох. 5; М. Комишуваха, к. 4, пох. 2); *Добровольський А. В.* Поселение бронзового века Бабине III. — КСИА АН УССР, 1957, вып. 7, рис. 7; *Sulimirski T.* Corded Ware and Eubulgar Amphorae, north East of the Carpathians. London, 1968, p. 133—135; *Свешников І. К.* Історія населення Передкарпаття, Поділля і Волині в кінці III — на початку II тисячоліття до н. е. К., 1974, рис. 10, 12.

⁶ Один виявлений нами серед архівних матеріалів розкопок С. А. Локтюшова (НА ІА АН УРСР, ф. ВУАК, 327/10, 309/10, м. Луганськ, 1929, к. 1, п. 22). Є дві знахідки з поховань поблизу м. Олександрівка; *Братченко С. Н.* Звіт Сіверськодонецької експедиції 1972 р. про дослідження курганів біля м. Олександрівки. — НА ІА АН УРСР,

⁷ Розкопки Каховської експедиції О. М. Лескова в 1968 р. — Фонди ІА АН УРСР;

Братченко С. Н. Отчет о раскопках курганов у г. Новочеркаска в 1961 г.— НА ИА АН УРСР.

⁸ Артеменко И. И. Племена Верхнего и Среднего Поднепровья..., рис. 64, 1, 2.

⁹ Круглов А. П., Пиотровский Б. Б., Подгаецкий Г. В. Могильник в Нальчике.— МИА, 1941, № 3, рис. 25, 4; Круглов Е. И. Материалы по археологии Северной Осетии докобанского периода.— МИА, 1951, № 23, рис. 19, 8, 9; Мунчаев Р. М., Смирнов К. Ф. Памятники эпохи бронзы в Дагестане.— СА, 1952, 26, рис. 5, 24; Каневец В. И., Березанская С. С. Курганы бронзового века на Сулаке.— Материалы по археологии Дагестана. Махачкала, 1959, вып. 1, с. 69, рис. 5, 5; Силицын И. В., Зрдинев У. Э. Археологические раскопки в Калмыцкой АССР в 1961 г.— Труды Калмыцкого республиканского музея. Элиста, 1963, вып. 1, с. 22—23, рис. 21, 3; Силицын И. В., Зрдинев У. Э. Новые археологические памятники на территории Калмыцкой АССР.— Труды Калмыцкого республиканского музея. Элиста, 1966, вып. 2, с. 37, табл. 6, 1.

¹⁰ Нечитайло А. Л. Отчет о раскопках курганов у ст. Суворовской в 1966 г.— Архив ИА АН СРСР; Джаларидзе О. М. Археологические раскопки в Триалети. Тбилиси, 1969, рис. 3, табл. XI, 9, 10; Schaeffer F. A. Stratigraphie Comparée de chronologie «de l'Asie Occidentale». London, 1948, p. 415—417, tab. LX, ill. 219, 27.

¹¹ Марковин В. И. Культура племен Северного Кавказа в эпоху бронзы.— МИА, 1960, № 93, рис. 9, 45.

¹² Мунчаев Р. М., Сарияниди В. Н. Отчет о работах III отряда Северокавказской экспедиции в 1964 г.— Архив ИА АН СРСР (курган 2, похоронения 16).

¹³ Киль Н. Ein wichtiger Fixpunkt für die Chronologie der Bronzezeit.— JPER, 1935, s. 163—164; Beck H., Thomas L. Faience beads of the British bronze age.— Archaeologia, 1936, 68, p. 224; Чальд Г. У истоков европейской цивилизации..., с. 58, 439, 447.

¹⁴ Stone J., Thomas L. The use and distribution of faience in the Ancient East and prehistoric Europe.— Proceedings of the Prehistoric Society, 1957, Cambridge, 22, с. 37—83.

¹⁵ Mazze V. Faience and Glassy Faience Bead in the eneolithic culture in Bohemia.— Epitaphion. Roman Mahen. Praha, 1958, 1, 44—49; Тоцик А. Die Nitra Gruppe.— Archeologische rozhledy, 15, s. 6, 1963, 1, 716—770; Machnik J. Stosunki kulturowe na przelomie neolitu i epoki brązu w Małopolsce.— Materiały do prehistorii ziem polskich, cz. III, z. 1. Warszawa, 1967, s. 68; Bona J. Geschichte der früher und mittlesen Bronzezeit in Ungarn und im mittlesen Donauraum.— Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensie de Rolando Eötvös nominatae Sectio Historica, t. 3, 1961, 1, 3—22.

¹⁶ Newton R., Reijnen C. British Faience Beads.— Antiquity, 1970, 44.

¹⁷ Мунчаев Р. М. Древнейшая культура Северо-Восточного Кавказа.— МИА, 1961, № 100, с. 140, рис. 49; Попова Т. Б. Дольмены станицы Новосвободненской. М., 1963, табл. 23 (з кургану поблизу ст. Костромської).

¹⁸ Деген Б. Е. Курганы в Кабардинском парке.— МИА, 1941, № 3, с. 227, рис. 28, 5; Марковин В. И. Культура племен Северного Кавказа в эпоху бронзы.— МИА, 1960, № 93, рис. 21, 14, 22, 17—19; 45, 13—17.

¹⁹ Gimbalas M. Borodino Selme and their contemporaries, Key sites for the Bronze Age chronology of Eastern Europe, Proceedings of the Prehistorical Society for 1956.— New Series, t. 22 London, 1957, p. 150—151; Schaeffer F. A. Вказ. праця, p. 415—417.

²⁰ Джаларидзе О. М. Вказ. праця.

Е. В. МАХНО,
С. Н. БРАТЧЕНКО

Пастовые бусы из катакомбного погребения на Компанийцевском могильнике

Резюме

На площади Компанийцевского могильника черняховской культуры под восточной полкой большого кургана периода бронзы в 1964 г. раскопано погребение катакомбного времени, где обнаружен скелет взрослого человека на правом боку, с ногами, подогнутыми под острым углом в коленах и повернутыми в правую сторону. Погребение сопровождало обломок ступня с ретушью с одной стороны, лепная глубокая миска с загнутыми вовнутрь краями, украшенная паркетными и вертикальнорельефными узорами, а также сосковидными налестками. Миска позволяет датировать погребение из Компанийцев заключительным периодом позднекатакомбного времени, возможно, оно стоит в ряду переходных памятников, которые соединяют черты катакомбной и меговаликовской культур.

Очень важной составной частью погребального инвентаря являются бусы из стекловидной пасты (от ожерелья и двух браслетов), среди которых по форме различаются шесть групп (эллипсоидные, сегментовидные, короткоцилиндрические, биконические, парноузловатые, двухрожковые на цилиндрическом корпусе). Ближайшие аналоги им найдены на поселении Бабино III и в погребении из Любимовки. Установлено, что аналогичные пастовые бусы изготавливались на Кавказе и в Англии во второй четвер-

ти II тисячелеття до н. е. Сопоставлення всіх відомих в теперішній час знахідок дозволяє датувати буси із Компанійцев тим же часом і висловити припущення про виробництво бус із скляної маси в Придніпров'ї в період середньої бронзи.

О. М. МЕЛЬНИКОВСЬКА

Могильник юхнівської культури та ранньосередньовічне поселення на Чернігівщині

Деснянський археологічний загін у 1968 р. обстежив поблизу с. Долинське Сосницького району кілька поховань раннього залізного віку, зруйнованих кар'єром по добуванню глини у передвоєнні роки. Ці поховання та поховальний інвентар, який зберігається в Сосницькому краєзнавчому музеї, вже опубліковані ¹.

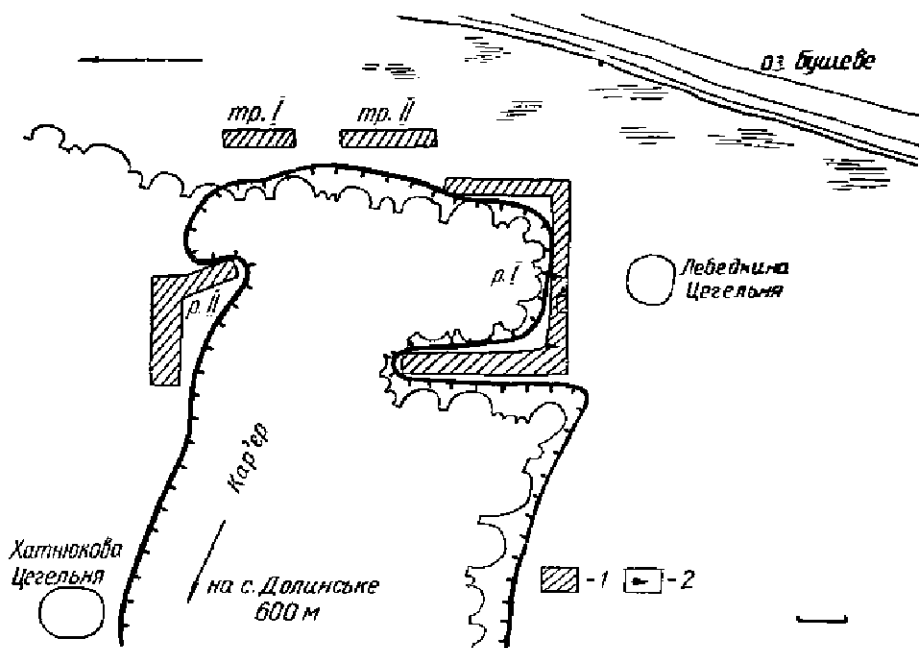

Рис. 1. Схематичний план могильника і поселення поблизу с. Долинське.

1 — розкопки; 2 — поховання.

Поховання розташовані за 600 м на схід від с. Долинське (кол. Маєренталь) в уроч. Лебедкина Цегельня і Хатнюкова Цегельня. Це край борової тераси, злегка підвищений над довгим і вузьким оз. Бушевим, одним із старих приток Сейму з боку лівого берега. При обстеженні з'ясувалося, що на південь від кар'єру розташоване значне, але слабо насичене знахідками поселення юхнівської культури і поселення середини I тисячоліття н. е., яке займає меншу площу. Крім того, на різних ділянках траплялись черепки сосницької культури бронзового віку.

Розкопки, загальною площею 630 м², закладено по краях кар'єру (рис. 1). При розкопках виявлено матеріали всіх трьох перелічених епох, а також незначну кількість знахідок часів Київської Русі, поховання бронзового віку та юхнівської культури, розкопано будівлю середини I тисячоліття н. е.